

**БОГДАН ЧЕРКЕС: ВІД АРХІТЕКТУРНОГО ФАКУЛЬТЕТУ
ЛЬВІВСЬКОГО ПОЛІТЕХНІЧНОГО ІНСТИТУТУ
ДО ІНСТИТУТУ АРХІТЕКТУРИ ТА ДИЗАЙНУ
НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ “ЛЬВІВСЬКА ПОЛІТЕХНІКА”**

<https://doi.org/10.23939/sa2023.01.001>

Черкес Богдан Степанович – доктор архітектури, професор, директор Інституту архітектури та дизайну Національного університету “Львівська політехніка”, заслужений архітектор України, академік Української академії архітектури і Саксонської академії мистецтв, професор Віденського технічного університету (Австрія), гостьовий професор Дармштадтського технічного університету (Федеративна республіка Німеччина) і Краківської політехніки, професор Краківського сільськогосподарського університету імені Гуго Коллонтая і Краківського економічного університету (Польща).

*Богдан Черкес, Воркишоп інституту архітектури НУ “Львівська політехніка”
спільно з факультетом архітектури і просторового планування
ТУ Відня у Алушті–Ялті, Крим, Україна*

Шлях до професії. Фундаментальні риси особистості формуються в дитинстві, тому стислий огляд обставин та подій, що заклали світоглядні підвалини майбутнього науковця і педагога, допоможе краще зрозуміти, чому саме йому вдалося досягти в житті таких вагомих професійних здобутків. Народився Богдан Степанович Черкес у 1953 р. в с. Великий Полюхів Золочівського району

Львівської області. Його батько за освітою був англійським філологом (закінчив Одеський університет ім. Мечникова), окрім того, він вільно володів німецькою мовою, оскільки свого часу навчався у гімназії м. Самбір; мати закінчила українську філологію у Дрогобицькому педагогічному інституті. Проте дуже скоро батько отримав призначення на посаду директора восьмирічної школи в с. Станислав, тепер Перемишлянського району Львівської області, тож родина переїхала туди, і саме Станислав став для Богдана Черкеса улюбленою малою батьківщиною, що дала йому “путівку в життя”. Станислав – дуже мальовниче село, що розкинулось між горами недалеко від траси Львів – Івано-Франківськ. Ще з XVII ст. там збереглася маленька дерев’яна церква. А інша, новіша, мурована, має свою історію, в якій батько Богдана Степановича як директор школи і поважана в окрузі людина відіграв дуже важливу роль. Цю церкву громада с. Станислав почала будувати ще в міжвоєнний час, і до 1939 р. вже встигли повністю звести стіни. У радянський період місцева партійна влада неодноразово намагалася використати стіни недобудованої церкви для розширення приміщень школи. Звичайно, на це потрібна була згода директора школи, а директор, Степан Черкес, щоразу винаходив багато вагомих аргументів, щоб пояснити, чому з церкви недоцільно робити школу. Таким чином, батько Богдана Степановича, будучи незмінним директором Станиславської школи аж до початку 90-х рр. XX ст., завдяки своїй послідовній громадянській позиції, фактично зберіг для односельців храм, який із настанням української незалежності, знову ж таки, за активного сприяння вже і Степана, і Богдана Черкесів, був успішно завершений та дотепер користується великою популярністю. Богдан Черкес разом із сестрою Оксаною виростили в інтелектуальному, культурному і люблячому родинному середовищі; батьки, за словами самого Богдана Степановича, “були дуже добрі, – в міру вимогливі, в міру толерантні”, і виховували дітей власним прикладом достойно прожитого життя. Виростаючи практично в стінах школи, Богдан Черкес мав можливість необмеженого доступу до бібліотеки і широкого асортименту періодичних видань, чим радо користувався, збагачуючи свої знання. Закінчивши восьмирічну школу в Станиславі, Богдан Черкес продовжив освіту в середній школі м. Перемишляни. Ця школа була до війни гімназією, і педагогічний колектив закладу був дуже неоднорідним: поряд із місцевими колишніми гімназійними вчителями тут були педагоги зі Сходу України і з різних куточків Радянського Союзу. На потоці було п’ять класів, в кожному з яких навчалося тридцять учнів. Склад учнівського колективу теж виявився дуже неоднорідним. Тут вчилися діти з м. Перемишляни, серед яких було немало місцевої радянської еліти, і мешканці з навколишніх сіл, що закінчили, як і Богдан, восьмирічну школу. Два роки, які Богдан Черкес провів в Перемишлянах, відкрили йому ще один світ – світ галицького містечка, з його традиційною культурною і суспільною мозаїкою, яку суттєво доповнила радянська дійсність.

Середню школу Богдан закінчив в 16 років – в Станиславі на рік швидше пішов у перший клас, – і те, що з першого разу не поступив на архітектурний факультет Львівського політехнічного інституту (підвела “не архітектурна” креслярська графіка), стало приводом для здобуття нового життєвого досвіду: Богдан Черкес став т. зв. “транспортним робітником” Будівельного управління № 14 у Львові. Разом із іншими хлопцями він жив у гуртожитку і щоранку вирушав на роботу. Управління тоді організовувало будівництво цехів Львівського автобусного заводу, корпусу видавництва “Вільна Україна” та споруд іподрому. “Транспортні робітники” мали важку фізичну роботу – заливали бетоном фундаменти. Це був перший досвід реального будівельного виробництва, який потім ще не раз згодився у професійному житті. Одночасно з роботою треба було готуватися до вступу в інститут. У цьому процесі Богдану Черкесу несподівано дуже допомогла давня, ще гімназійна, дружба його батька з Дмитром Крвавичем, видатним скульптором та інтелектуалом. Навчаючись у нього, буваючи в його творчій майстерні, Богдан познайомився з новим, особливим світом мистецької еліти Львова і здобув прекрасну художню підготовку, тож у 1970 р. він успішно здав вступні іспити і розпочав навчання на архітектурному факультеті тодішнього Львівського ордену Леніна Політехнічного інституту імені Ленінського комсомолу (тепер НУ “Львівська політехніка”).

Роки навчання. Як згадував пізніше сам Богдан Черкес, середовище архітектурного факультету було тоді дуже професійним, але воно було також дуже різним. З одного боку, тут підтримував

ще передвоєнну, перейняту від професора Івана Багенського, традицію інтелектуальності, творчості і порядності в архітектурі Андрій Рудницький, який разом із колегами-однодумцями намагався зберегти ідентичність львівської архітектурної школи. З іншого боку, тут пропагував найновіші світові архітектурні ідеї Ігор Середюк, в той час – декан архітектурного факультету і “абсолютний романтик у всіх відношеннях”, як влучно охарактеризував його Богдан Черкес. Загалом, тут дбали про порятунок історичного середовища, намагались втілювати сміливі архітектурні мрії і утримували навчання на високому європейському рівні. Пізніше, перебуваючи з науковими, професійними завданнями у Відні, Римі, Нью-Йорку та інших визнаних світових інтелектуальних осередках, Богдану Черкесу жодного разу не було соромно за ті знання, які він отримав, навчаючись у Львівській політехніці.

В той час, коли Богдан Черкес розпочав навчання на архітектурному факультеті, відбувалося активне будівництво нових навчальних корпусів і студентських гуртожитків. Студентів-архітекторів залучали до реальної проектної роботи в СПКБ (студентському проектно-конструкторському бюро), яке очолювала Віра Лясковська. Завдяки її активній позиції і організаторському хисту СПКБ мало дуже багато проектних замовлень, і не лише з Львівщини, а й з усієї України. Досить швидко став працювати в СПКБ і студент Богдан Черкес. Тут доля звела його з Віктором Кравцовим, який був, за висловом самого Богдана Черкеса, “футуристом по своїй суті”, і в своїх творах, зокрема, в реалізованому проекті корпусу Львівської політехніки в Алушті, намагався досягти гармонії архітектури з природою. В той час Віктор Кравцов працював у СПКБ над проектом перспективного розвитку комплексу Львівської політехніки і студенту третього курсу Богдану Черкесу він доручив провести дослідження процесу формування системи навчальних об’єктів Львова в історичному контексті. Результатом наполегливих пошуків в обласному архіві стала ґрунтовна наукова праця – концепція історичного розвитку навчальних об’єктів Львова. Ця робота стала не лише початком наукової діяльності Богдана Черкеса, але й початком його тривалого творчого співробітництва з Віктором Кравцовим. Під його керівництвом студент займався розробкою проектів перспективного розвитку студентського містечка Львівської політехніки, багато працював над виконанням макетів, виконував низку інших проектів.

Обговорення проекту в СПКБ: (зліва направо – Роман Липка, Ігор Середюк, Андрій Рудницький і Віктор Кравцов); 70-і рр. XX ст. Фото з архіву авторів

Серед об'єктів, які розробляло тоді Львівське СПКБ, були не лише навчальні корпуси і студентські гуртожитки, але й бази відпочинку, житлові будинки, спортивні споруди. Творча робота в СПКБ зблизила його з архітектором Іваном Петришиним, відомим конструктором Григорієм Шевчуком, іншими непересічними особистостями, тут він здобув перший досвід практичного проектування. Закономірно, що саме Віктор Кравцов став керівником дипломного проекту Богдана Черкеса на футуристичну, спрямовану в майбутнє тему “Соціально-культурні центри в історичній структурі міста Львова”. Історична частина Львова в той час ще не була під охороною ЮНЕСКО, тож мрії були сміливими і передбачали не лише будівництво рекреаційно-культурних центрів на вільних ділянках серед існуючої забудови, але й можливість виходу з них на систему мостових переходів, що давали можливість з висоти оглянути панорами історичного центру міста. У складі дипломного проекту був грандіозний макет історичної частини Львова (в межах оборонних стін) в масштабі 1:250, розміром 3×3 метри. Після успішного захисту цього проекту у 1975 р. і отримання диплому архітектора, першим місцем праці Богдана Черкеса стало вже рідне для нього СПКБ ЛПІ.

У той час Богдан Черкес багато проектував: спорткомплекс “Динамо” у Львові, завод на вул. Конюшинній, який зараз є одним із корпусів Львівської політехніки, благоустрій студентського містечка Львівської політехніки, житлові будинки. Були виконані проектні роботи і для інших республік тодішнього Радянського Союзу.

Перші наукові здобутки. Хоча архітектурна творчість Богдану Черкесу дуже подобалася, він все ж ніколи не полишав думки про те, щоб займатися наукою. Тяга до читання, до нових знань, що проявилася ще в шкільні роки, бажання особистісного розвитку і перший успішний досвід наукової роботи, набуті в стінах Львівської політехніки, у 1977 р. привели його до твердого рішення розпочати наукову та педагогічну діяльність на посаді асистента кафедри архітектурного проектування Львівського політехнічного інституту.

В ті роки на архітектурному факультеті Львівської політехніки не було постійно діючої аспірантури. Іноді, ціною великих організаційних зусиль, Андрію Рудницькому або Ігорю Середюку вдавалося, як виняток, отримати в міністерстві одне-два місця для аспірантів, але це траплялося дуже рідко. Спеціалізованої ради із захисту дисертацій з архітектури у Львові також не було. Тому Богдан Черкес вирішив поїхати писати дисертацію в Москву. Москва в тих умовах була не лише адміністративним, економічним, але й інтелектуальним центром всього радянського світу. А найбільшим і найпрогресивнішим осередком архітектурної освіти і науки на теренах Радянського Союзу був тоді Московський архітектурний інститут (МАРХІ). У 1979 р. асистент Богдан Черкес був відправлений у Москву на курси підвищення кваліфікації. Там, за результатами цього навчання, він написав реферат, який високо оцінила доктор архітектури, професор Зоя Яргіна, що керувала в МАРХІ кафедрою основ теорії містобудування і була на той час заступником голови ВАК Радянського Союзу. Як згадує сам Богдан Черкес, “це була фігура, в масштабах цілого Радянського Союзу практично абсолютно недоступна, – і вона зацікавилася моїм рефератом, запросила мене в аспірантуру”. Через сімейні обставини надовго відлучатися зі Львова Богдан не міг, тому працював над дисертацією на відстані: він проживав і писав роботу у Львові, а професорка Зоя Яргіна, його науковий керівник, була у Москві. Дисертація була написана дуже швидко, всього за рік, і захищена достроково: 28 березня 1985 р. відбувся захист дисертації Богдана Черкеса на тему “Аграрний елемент в структурі міста”. За матеріалами цієї дисертації пізніше, у 1992 р., була опублікована наукова монографія, яка здобула велику популярність не лише як наукове, але й як навчально-методичне видання.

До офіційного закінчення аспірантури у вересні 1985 р. залишалось трохи часу, протягом якого Богдан Черкес перебував у Москві, використовуючи його на свій особистий професійний розвиток. Повернувся він у Львів вже кандидатом архітектури. Перед ним захистив там дисертацію тільки Володимир Дурманов, в так званому “ЦНИЭП жилища” (Центральный научно-исследовательский институт экспериментального проектирования), але це був галузевий інститут, а Бог-

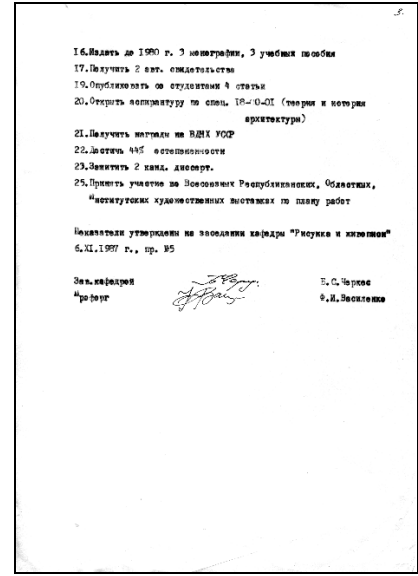
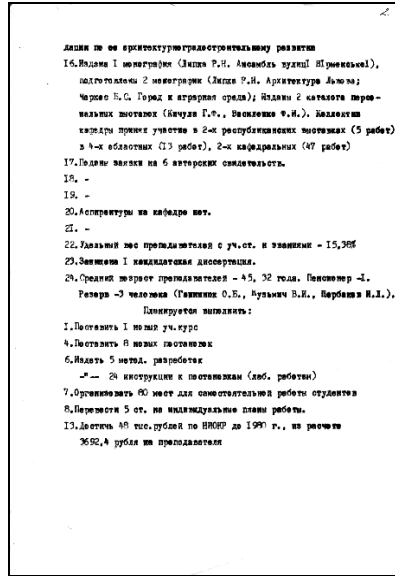
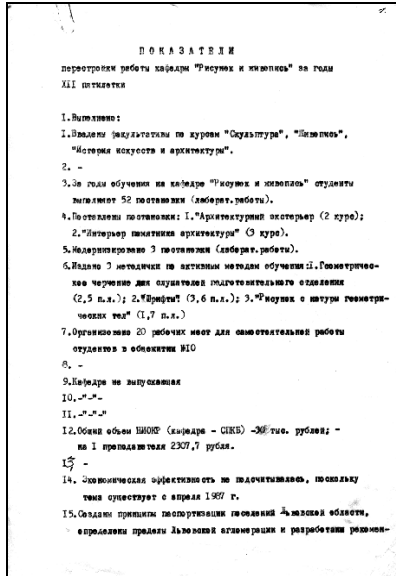
дан Черкес захищав дисертацію в класичному університеті – Московському архітектурному інституті, який вийшов з колишніх “Вхутемаса – Вхутеина” (Высшие художественно-технические мастерские – Высший художественно-технический институт), де працювали видатні архітектори – від братів Весніних до Мельникова і Жолтовського, і ціла плеяда повоєнних московських архітекторів. “Після Львівської політехніки я мав щастя познайомитися з цим середовищем, воно було дуже живе, воно було дуже прогресивне на той час” – згадує Богдан Черкес.

Дивлячись на тогочасні події з деякої історичної перспективи, можна помітити, що поєднання європейського погляду на архітектуру, прищепленого Львівською політехнікою, і атмосфери високого професіоналізму допомогло Богдану Степановичу в недалекому майбутньому легко знайти спільну мову з європейськими архітектурними школами та налагодити з ними тривалу і плідну співпрацю.

На чолі кафедри і факультету

Коли у 1985 р. Богдан Черкес повернувся у Львів кандидатом архітектури, в країні “пахло новим часом”, до влади прийшов Михайло Горбачов, розпочиналися зміни, зокрема і у вищій освіті. На той час на архітектурному факультеті план набору студентів на перший курс складав 75 осіб, а конкурс під час вступу на архітектуру – 1,69 (у 1986 р. – 1,9); кандидатів наук були одиниці, і їх більшість мала доволі поважний вік. Тож молодого кандидата призначили спочатку завідувачем рідної кафедри архітектурного проєктування, а через рік його викликав ректор Олександр Гаврилюк і запропонував очолити кафедру рисунку та живопису. На той час багаторічний її завідувач і єдиний на кафедрі в той час доцент Роман Миколайович Липка за віком і станом здоров’я не міг більше перебувати на цій керівній посаді. Крім того, назрівали кадрові зміни. На той час колектив кафедри складав близько 10 осіб, кафедра була загальноосвітньою з дисциплін художнього спрямування для студентів архітектурного факультету, і годин закріпленого за нею навчального навантаження не вистачало для повноцінного самостійного її існування. Крім того, незважаючи на великі творчі здобутки кафедрального колективу і багато художніх виставок, у щорічних звітах явно не вистачало наукових публікацій. У 1987 р. Богдан Черкес став завідувачем кафедри рисунку та живопису, після багаторічного керівництва доцента Романа Липки. Тоді ж з боку керівництва ЛПІ неодноразово ставились питання про необхідність термінових реформ у напрямку продуктивної наукової кафедральної діяльності. З документу “Показники перебудови роботи кафедри “Рисунок і живопис” за роки XII п’ятирічки”, затвердженого на засіданні кафедри 06.11.1987 р., протокол № 5, за підписом завідувача кафедри Богдана Черкеса і профорга Федора Василенка, можна дізнатися, що на той час було опубліковано одну монографію Романа Липки “Ансамбль вулиці Вірменської”, а видання двох інших – Романа Липки “Архітектура Львова” і Богдана Черкеса “Місто і аграрне середовище” – було в процесі підготовки; надруковано два каталоги персональних виставок (Григорія Кічули і Федора Василенка); колектив кафедри взяв участь у восьми художніх виставках, де представив 65 робіт. Питома вага викладачів з вченими ступенями і званнями становила тоді на кафедрі 15,38 %, а середній вік викладачів – 45,3 року. Примітно, що в тому ж 1987 р. на кафедрі вперше з’явилася науково-дослідна тема, над якою планувалось працювати разом із СПКБ, – новий завідувач взявся адаптувати кафедру до нових вимог.

Контингент студентів, з огляду на економічну нестабільність останніх років існування Радянського Союзу, постійно зменшувався. Відомо, що станом на 1 лютого 1987 р. на Архітектурному факультеті загалом навчалось 440 студентів. Щоб надати поштовх для розвитку і в пошуках нових напрямів можливої спеціалізації, у 1990 р. кафедру рисунку та живопису було перейменовано на кафедру історії та художніх основ архітектури, закріпивши за нею місію забезпечувати студентів-архітекторів теоретичною базою і практичними графічними навичками – необхідним підґрунтям архітектурної професії. Новому завідувачу доводилося приймати непрості рішення, робити непопулярні кроки, з деякими колегами треба було попрощатися, але кафедра як окрема структурна одиниця факультету була врятована.

Документ "Показники перебудови кафедри рисунку та живопису за роки XII п'ятирічки". 1987 р.
З архіву авторів

У 1991 р. Богдан Черкес був обраний деканом Архітектурного факультету. Дякуючи колективу за довіру, він, зокрема, сказав: "Усвідомлюю свою відповідальність перед Вами, всією львівською архітектурною школою, як і складність моменту, в який приймаю факультет. Тому сьогодні напутніми для мене є слова апостола Павла до збаламучених галатів: "Робімо добро без втоми: своєчасно, як не ослабнемо, жатимемо. Отож, поки маємо час, робімо добро..." і озвучив принцип функціонування Архітектурного факультету під його керівництвом так: "...воля може існувати тільки в парі з відповідальністю. Тому культ відповідальності буде на нашому факультеті не в меншій пошані, як ідеали свободи".

Отже, з моменту обрання на посаду декана, турбота Богдана Черкеса розділилась на два рівноцінні за потребою уваги об'єкти: кафедру і факультет. Аналізуючи діяльність Богдана Черкеса як завідувача кафедри, неможливо оминати здобутків факультету, до яких він був особисто причетним, тому що життя факультету безпосередньо відображалось на колективі кафедри і відбувалося за її активної участі. Зокрема, впродовж всього існування Архітектурного факультету саме колишня кафедра рисунку та живопису щороку, замість літньої відпустки, приймала вступні іспити в абітурієнтів, забезпечуючи всьому факультету контингент студентів першого курсу; силами кафедри організовувались численні виставки, художнє оформлення загально-політехнічних заходів, оновлення розписів інтер'єрів історичних корпусів, оздоблення територій та інтер'єрів скульптурними пам'ятниками і меморіальними дошками тощо.

Останнє десятиліття ХХ ст. було для кафедри і для Архітектурного факультету водночас і важким, і повним оптимістичних надій. Важким, тому що треба було "на ходу" пристосовувати освітню діяльність до нових політичних, економічних, організаційних обставин. Країна і разом із нею вища освіта вступили в період перманентних змін, які ми продовжуємо, зрештою, переживати й досі. Але тоді дійсно було важко: відносно мало студентів хотіли навчатись на архітектурі, тому що, як відомо, в період економічних криз суспільство дбає, насамперед, про речі першої необхідності, а нове будівництво і всі види мистецької діяльності відкладаються до кращих часів, і було незрозуміло, коли ці часи збиралась настати. У 1993–1994 рр. на курсі навчалось лише 60–65 студентів-архітекторів; на заклади вищої освіти коштів виділяли мало, дефіцитом були папір, канцелярські товари, були проблеми з опаленням – до того всього треба було якось пристосуватися, оскільки доводилось жити в умовах ринкових відносин, а досвіду такого на пострадянському просторі в нікого тоді ще не було. Богдан Черкес став деканом рівно через 20 років після того, як силами і стараннями всієї архітектурної політехнічної громади у 1971 р. в стінах Львівської політехніки

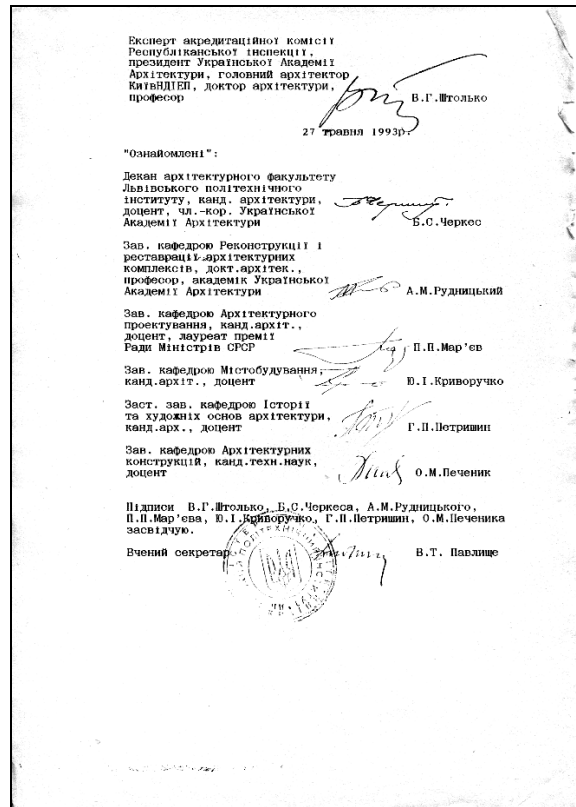
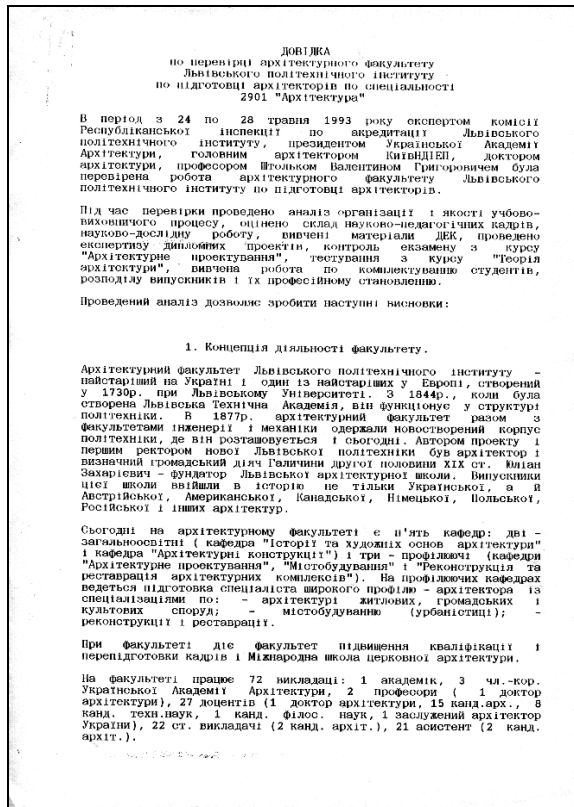
було відновлено Архітектурний факультет. І ось на початку дев'яностих над Архітектурним факультетом знову нависла загроза: серед адміністрації кружляли “ідеї” про його об'єднання з Інженерно-будівельним або з Геодезичним факультетами або взагалі про об'єднання всіх цих трьох факультетів разом. Щоб втримати факультет, треба було активно діяти на випередження, і саме цим займався Богдан Черкес як новообраний декан.

Перший виступ Б. Черкес як декана Архітектурного факультету (1991 р.)

Про те, яким був архітектурний факультет Львівської політехніки навесні 1993 р., можемо дізнатися з довідки експертної комісії Республіканської інспекції з акредитації Львівського політехнічного інституту, складеної експертом Президентом УАА, головним архітектором Київ ДНІЕП, доктором архітектури, професором Валентином Штольком. Отже, тоді на факультеті було п'ять кафедр – дві загальноосвітні (кафедра історії та художніх основ архітектури і кафедра архітектурних конструкцій) і три профільюючі (кафедри архітектурного проектування, містобудування і реконструкції та реставрації архітектурних комплексів). На профільюючих кафедрах велася підготовка спеціалістів-архітекторів широкого профілю із спеціалізаціями “архітектура житлових, громадських і культових споруд”, “містобудування”, “реконструкція та реставрація”. При Архітектурному факультеті діяли факультет підвищення кваліфікації і Міжнародна школа церковної архітектури (у 1992–1993 рр. було проведено три семінари цієї школи).

Про те, що рівень підготовки архітекторів у ЛПІ відповідав світовому рівню, свідчить факт прийняття Архітектурного факультету в Міжнародну асоціацію архітектурних шкіл ACSA із штаб-центром у Вашингтоні, а також широка міжнародна співпраця з архітектурними школами Європи.

*Довідка експертної комісії з акредитації ЛПІ щодо підготовки архітекторів (обсягом
17 с., перший та останній листки); з архіву автора*

При кафедрах факультету діяла аспірантура за трьома спеціальностями (18.00.01 – "Історія та теорія архітектури. Реставрація архітектурних пам'яток"; 18.00.02 – "Архітектура будинків та споруд"; 18.00.04 – "Містобудівництво, ландшафтна архітектура та планування сільськогосподарських населених пунктів". На 1993 р. в стадії затвердження була Спеціалізована рада з захисту дисертацій, яка мала об'єднувати науковців України, Австрії, Канади і Польщі. Примітно, що вже тоді АРФ ЛПІ підготував питання у ВАК ще й про створення спеціалізованої ради з захисту докторських дисертацій, до складу якої мали увійти вчені з різних європейських країн, і завдяки такому міжнародному складу вчені ступені, присуджені цією радою, мали б отримати міжнародне визнання.

За даними цієї довідки, у 1989/90; 1990/91; 1991/92 н. р. на Архітектурному факультеті відповідно навчалось 450, 422, 408 студентів. На перший курс набирались три групи студентів по 25 осіб у кожній. Контингент студентів першого курсу повністю закріплювався за кафедрою історії та художніх основ архітектури (на той час в її складі було 23 штатні одиниці). Починаючи з другого курсу, кожна з трьох академічних груп закріплювалася за однією з трьох випускових кафедр, на якій студент навчався включно до захисту дипломного проекту. Зазначено, що, незважаючи на економічні труднощі в державі, 92,2 % випускників працювали на той час за обраним фахом, а про високий професійний рівень випускників свідчив той факт, що: "у Львівській, Рівненській, Волинській, Тернопільській, Івано-Франківській областях, і в переважній більшості Чернівецької та Закарпатської областей творчі посади всіх рівнів в більшості випадків займають спеціалісти – випускники АРФ ЛПІ". Була в той час розпочата практика обмінного семестрового навчання і проходження практик у закордонних університетах. Відомо, що у 1992 р. 17 студентів вчилися в університетах Польщі. З 1992 р. 6 студентів-іноземців навчались на Архітектурному факультеті ЛПІ, а ще 60 іноземних студентів проходили тут практику.

В експертних висновках, серед іншого, окреслено перспективне бачення місії Архітектурного факультету у Львові як своєрідного моста, "який поєднує архітектурні школи України з школами

країн центральної та центрально-східної Європи”. З наведених в цьому документі даних видно великий ентузіазм, далекосяжні плани, бажання керівництва факультету в особі декана Богдана Черкеса бачити львівську архітектурну школу серед провідних світових архітектурних брендів. Багато з цих планів здійснилося, деякі – трохи в іншій формі, а багато проєктів поки що чекають на свій час. Але одне відомо напевно: без тодішніх сміливих мрій не було б сучасного, відомого в Україні і світі Інституту архітектури та дизайну.

Треба відзначити, що організаційні та економічні труднощі перехідного періоду початку 90-х рр. ХХ ст. суттєво компенсувалися тим фактом, що у закладів вищої освіти з’явилася певна свобода дій, і практично зник ідеологічний тиск “згори”: університети, за винятком кількох обов’язкових дисциплін, могли самі формувати навчальний план, вводити нові дисципліни, відкрилися можливості для міжнародної співпраці, тож успішне існування будь-якого університету і окремих його структурних підрозділів значною мірою залежало від креативності керівництва. На кафедрі, ввіреній Богдану Черкесу, цими обставинами скористалися в такий спосіб, що розширили коло теоретичних дисциплін – окрім “Загальної історії архітектури”, з’явилися “Історія української архітектури”, “Історія мистецтва”; згодом, з 1996 р., на п’ятому курсі ввели дисципліну “Архітектурні традиції України”, спрямовану на формування української ідентичності сучасного архітектурного середовища. У порівнянні з 1987 р., в складі кафедри зріс відсоток педагогів-архітекторів, багато з них прийшло з досвідом практичної роботи в СПКБ, яке тоді також переживало не найкращі часи. На першому курсі для студентів-архітекторів почали викладати об’ємно-просторову композицію як окремий предмет. Важливою освітньою ланкою, закріпленою за колективом кафедри, були навчальні практики: після першого курсу – з архітектурних обмірів; і після другого курсу – так звана “акварельна” або “живописна” практика. Для загальної творчої атмосфери в кафедральному колективі дуже важливе значення мала присутність там колишнього завідувача, доцента Романа Липки, митців Федора Василенка, Григорія Кічули, Ярослава Шеремети, Богдана Поповича та інших глибоко творчих особистостей, які за метушню щоденних клопотів зуміли не втратити відуття вічних мистецьких цінностей, зберігали спокій, гумор і віру в непереможеність краси.

Водночас, в рамках боротьби за економічне виживання ввірених йому підрозділів, Богдан Черкес ініціював організацію при кафедрі історії та художніх основ архітектури, в аудиторії № 311, малого підприємства “Леста”, яке у 1992–1996 рр. виконувало науково-дослідні роботи і проєкти невеликих об’єктів, переважно інтер’єрів, продовжуючи ідеї і традиції колишнього СПКБ, де студенти-архітектори могли набиратися практичного проєктного досвіду.

1995 р. у житті Богдана Черкеса відбувалась ще одна подія, важлива і для нього особисто, і для кафедри та факультету загалом, – він отримав атестат і вчене звання професора.

До 1998 р. під керівництвом Богдана Черкеса на кафедрі працювало 23 викладачі (17 штатних одиниць). Вони вчили студентів різних курсів Архітектурного факультету рисунку, живопису та скульптури, архітектурної графіки та композиції, різних аспектів історії архітектури і мистецтва, проводили практики з архітектурних обмірів і живопису. З огляду на те, що Богдан Черкес одночасно був і деканом, і завідувачем кафедри, велика відповідальність у вирішенні повсякденних кафедральних справ лягала на заступників завідувача кафедри – спочатку на Галину Петришин, потім на Леоніда Нагорного, а з 1998 р. – на Ірину Диду.

Народження нової випускової спеціальності. У 1997 р. відбулася невелика, але дуже вагома в своїх наслідках подія: Богдан Черкес зустрів Олега Боднара, який тоді недавно нострифікував свою докторську дисертацію і був чи не єдиним в цілій Україні доктором мистецтвознавства, що захистив дисертацію з технічної естетики (предтечі сучасного дизайну). Він працював тоді у Львівській академії мистецтв, але був захоплений ідеєю організації навчання студентів за спеціальністю “Дизайн”, і Львівська політехніка, здавалось, якнайкраще підходила для такої нової справи, оскільки мала потужну технічну базу. Ці свої роздуми про долю дизайнерської освіти Олег Боднар відкрив Богдану Черкесу, який на той час також виношував ідею розширити амплуа своєї кафедри,

перетворивши її на випускову: тоді знову розпочинались розмови про “нерентабельність” загально-освітніх кафедр, їм збирались збільшити норму навантаження на викладача, а то й взагалі “розформувати і приєднати”. Були думки, щоб зробити кафедру історії та художніх основ архітектури випусковою із спеціалізації “Теорія архітектури”, хоча не було впевненості у популярності такого напрямку серед студентів. Тому ідея організації на Архітектурному факультеті Львівської політехніки випуску професійних дизайнерів впала на благодатний ґрунт і розквітла у 1998 р. першим набором абітурієнтів на перший курс напрямку “Мистецтво”, закріпленого за кафедрою історії та художніх основ архітектури. Перша група студентів була невеликою – всього 9 осіб. Але для навчання нової спеціальності потрібно було підсилити мистецьку складову колективу, тому на кафедру прийшли працювати доктор мистецтвознавства, професор Олег Боднар, доцент, відомий живописець – новатор Альфред Максименко і два викладачі – випускники Львівської Академії мистецтв і кандидат мистецтвознавства Руслан Галишич і Сергій Шевцов. Процес кадрового поповнення тривав і в наступні роки, оскільки навчання пересувалося на старші курси, потрібно було викладати все нові дисципліни, і поступово почав формуватися професійний і творчий педагогічний колектив, націлений на підготовку професіоналів у галузі дизайну. З цього часу розпочався тривалий процес поступового кількісного зростання колективу кафедри. У 1999 р. на кафедрі працювали 27 викладачів (на 20 штатних одиниць), серед яких було вже 2 доктори наук (Олег Боднар і Михайло Станкевич) і 6 кандидатів наук, а на напрямі “Мистецтво” вчилися три групи студентів, оскільки на перший курс цього року набрали вже дві групи. Слід зауважити, що поява нового навчального напрямку активізувала творчі сили викладацького складу: подією року стала персональна виставка доцента Ярослава Шеремети, де було експоновано 175 його творів. За темою виставки Ярослав Шеремета мав 50-хвилинну доповідь на Львівському телебаченні, тоді ж мав там оглядову доповідь про виставку і Григорій Кічула. Зміцненню кадрового складу сприяла ще й та обставина, що почала діяти спеціалізована вчена рада із захисту кандидатських дисертацій К 35.052.11, а Богдан Черкес був заступником голови ради Миколи Бевза. У 1999 р. відбулися перші захисти, а факультет поповнився новими кандидатами архітектури. Першими захищеними тоді кандидатськими дисертаціями були дисертації майбутнього завідувача кафедри ДОО Світлани Лінди (керівником кандидатської дисертації був Богдан Черкес) і майбутнього доцента кафедри ДОО Олени Олешко.

У 2000 р., з третім успішним набором студентів-дизайнерів на перший курс, на факультеті з’явилися перші комерційні студенти, але почало відчутно бракувати навчальних площ. На додачу (за наказом ректора) викладацьку кімнату кафедри, де мали свої робочі місця викладачі художніх дисциплін, віддали у користування іншим підрозділам університету. Треба було радикально вирішувати це питання. Вихід було знайдено у реконструкції аудиторних приміщень на першому поверсі головного корпусу (початок реалізації цього проекту відклався аж до 2004 р.); зародилась ідея в майбутньому освоїти аудиторні приміщення корпусу № 19 на вулиці Князя Романа. Незважаючи на настійливі рекомендації з боку адміністрації університету переїхати в якийсь інший, новий корпус, де обіцяли “золоті гори” навчальних та методичних площ, Богдан Черкес твердо відстоював архітектурні позиції в Головному корпусі, розуміючи, що архітектурне середовище відповідного рівня вчить архітектурній професії так само, а може й більш ефективно, аніж заняття і навчальні посібники. У 2001 р. на кафедрі історії та художніх основ архітектури працювало 29 викладачів (на 24 штатних одиницях). Серед них – 2 доктори наук, 8 кандидатів наук. З приходом на кафедру молодих професіоналів в галузі дизайну – Сергія Мільчевича, Роксоляни Квасниці, Віктора Штеця, Ігоря Юрченка та ін. – почав остаточно формуватися фаховий кістяк, відповідальний за випуск дизайнерів.

Наступний 2002 р. виявився багатим на знаменні події в житті кафедри, факультету і, природно, також у житті самого Богдана Черкеса. На кафедрі відбувся перший випуск бакалаврів за напрямом “Мистецтво” і було успішно акредитовано випуск спеціалістів за спеціальністю “Дизайн”, де навчалось вже 9 груп студентів. А Архітектурний факультет було реструктуризовано в Інститут архітектури, директором якого одноставно обрали Богдана Черкеса. Крім того, оскільки ка-

федра художніх основ та історії архітектури де-факто стала випусковою за спеціальністю “Дизайн”, 14 жовтня 2003 р. її перейменували на кафедру дизайну та основ архітектури, а Богдана Черкеса обрали на посаду завідувача цієї нової випускової кафедри. У грудні 2003 р. відбулися перші в історії Львівської політехніки захисти дипломних проєктів спеціалістів-дизайнерів. Тоді на кафедрі працювало вже 37 викладачів. У 2004 р. Богдан Черкес отримав заслужену державну нагороду – нагрудний знак “Петро Могила” МОН України. Того року кількість штатних працівників зросла вже до 45 (штатних посад було 35). Завдяки зусиллям завідувача, матеріальна база кафедри поповнилась аудиторіями № 105 (а, б і в). Процес їх отримання і пізнішого ремонту займав багато часу, сил і коштів. З впевненою надією дивлячись на майбутнє дизайну у Львівській політехніці, Богдан Черкес разом із групою однодумців почав планувати відкриття на кафедрі очної аспірантури з цієї спеціальності: адже недаремно з 2005 р. протягом кількох років кафедра ДОА (Дизайну та основ архітектури) була опорною кафедрою для західного регіону України за напрямом “Мистецтво”.

У березні 2006 р. було акредитовано магістратуру, а у грудні вперше відбулись захисти магістерських робіт зі спеціальності “Дизайн”. На першому курсі за напрямом “Мистецтво” навчались вже 4 академічні групи: спеціальність набирала популярності серед абітурієнтів – стратегічна інтуїція Богдана Черкеса вкотре підтвердилася. У тому ж 2006 р. йому також було присуджено звання “Відмінник народної освіти”.

У наступні роки, як завідувач, Богдан Черкес багато уваги приділяв питанню викладацьких кадрів. З’явилося багато молодих кандидатів наук: відчувались результати діяльності при факультеті Спеціалізованої вченої ради К 35.052.11 за спеціальністю “Архітектура”, в організації і подальшій роботі якої професор Богдан Черкес брав активну участь. Окрім того, колектив кафедри поповнився досвідченими та енергійними викладачами з вищою мистецькою освітою. На той час кафедра складалась із 54 осіб (на 45 штатних одиницях), серед яких – 3 доктори і 19 кандидатів наук.

У тому ж 2007 р. Богдан Черкес знову був обраний завідувачем кафедри дизайну та основ архітектури і директором Інституту архітектури. Процес перманентного зростання чисельності колективу кафедри тривав – у 2009 р. тут працювали вже 64 особи (на 51 штатну одиницю). Цього року виникла щаслива ідея виставити творчі роботи викладачів кафедри в приміщенні будинку архітектора. Успіх цього заходу дав початок цілій серії виставок викладацьких робіт: у грудні–січні 2010–2011 рр. на “Зимовий салон: “Політехніка-арт” від кафедри було представлено роботи 28 викладачів, був випущений каталог і започатковано гарну традицію зимових політехнічних експозицій в головному корпусі політехніки. У 2010 р. перед Інститутом архітектури постав поважний виклик – треба було провести ХІХ огляд-конкурс дипломних проєктів випускників архітектурних та художніх спеціальностей закладів вищої освіти України. З цим завданням інститут відмінно справився, зокрема через добру організацію процесу, здійснену Богданом Черкесом. Відповідаючи на все нові актуальні завдання, у 2010 р. наукова діяльність викладачів отримала офіційне обрамлення – на кафедрі в рамках наукової школи, в межах робочого часу викладачів виконувались перші чотири офіційно зареєстровані кафедральні тематики, і відчутно зросла загальна кількість публікацій. У наступному, 2011 р., відбулася невелика, але дуже знаменна для кафедри подія – атестаційна колегія Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України дозволила Львівській політехніці здійснити разовий набір до аспірантури зі спеціальності 17.00.07 “Дизайн”. Тоді вступили до аспірантури двоє магістрів – випускників кафедри, і започаткувався процес підготовки місцевих кадрів вищої кваліфікації, кандидатів мистецтвознавства – дуже перспективний і потрібний для кафедри. А через кілька років стаціонарна очна аспірантура зі спеціальності “Дизайн” вже стала невід’ємним етапом навчального процесу при кафедрі дизайну та основ архітектури.

2012 р. був напруженим – кафедра проходила акредитацію бакалаврів і спеціалістів. В той час на кожному курсі дизайну навчалось приблизно 70 студентів, під час вступу спостерігався стабільно високий конкурс.

У 2013 р., наприкінці каденції Богдана Черкеса на посаді завідувача кафедри дизайну та основ архітектури, в складі колективу працювало 68 осіб, серед них – 4 доктори і 26 кандидатів наук.

У наступні п'ять років відбувся ще один важливий етап – відкрито постійно діючу аспірантуру зі спеціальності “Дизайн”, і було завершено створення повного циклу підготовки кадрів вищої кваліфікації завдяки відкриттю Спеціалізованої вченої ради К.35.052.11 із спеціальності “Дизайн”.

За результатами роботи, заснованої Богданом Степановичем у 2000 р. на кафедрі ДОО наукової школи “Ідентичності в архітектурно-дизайнерських процесах”, в рамках зареєстрованої кафедральної тематики, за звітний період було видано 9 монографій, серед них: Черкес Б. С. “Національна ідентичність в архітектурі міста”, Дида І. А. “Екологічні основи традиційної української архітектури”, Юрченко І. А. “Гуцульський орнамент. Візуально-морфологічні закономірності: теорія і практика” та ін. і 11 навчальних посібників (з них 3 – з грифом МОНУ), опубліковано 450 наукових статей у фахових виданнях і виголошено 152 доповіді на міжнародних та 61 – на загальноукраїнських конференціях. Кафедра неодноразово виступала організатором і співорганізатором міжнародних і національних наукових конференцій, серед них: міжнародна конференція “Львів–Відень: Спадщина ЮНЕСКО”, організована у співпраці з Магістратом міста Відень, Львівською міськрадою, Віденською робочою групою ЮНЕСКО, Австрійсько-українським бюро кооперації, 23–24 вересня 2008 р.; міжнародна конференція “Архітектура міста: збереження і розвиток”, організована у співпраці з Саксонською Академією Мистецтв, Українською академією архітектури, Українським національним комітетом ICOMOS, Західним науковим центром Національної академії наук України і Львівською міськрадою, 21–25 травня 2008 р.; міжнародна наукова конференція “Антон Попель та Львівська архітектурно-художня школа зламу XIX–XX ст. (до 100-річчя смерті А. Попеля)” 03 грудня 2010 р.; Міжнародний семінар “Львів: архітектура і місто”, присвячений презентації книги “Lemberg” architektur & stadt. 100 Bedeutende Bauwerke”, авторства А. Гофера, Е. Лейтнер, Б. Черкеса, 5 жовтня 2012 р.; Міжнародна науково-практична конференція “Ревалоризація архітектурних ансамблів 17–18 ст. (Броди, Підгірці, Золочів, Олесько, Свірж, Поморяни)” та багато інших.

Верифікацією високого змістового і якісного рівня дипломних проєктів, виконаних під керівництвом викладачів кафедри, стали нагороди, присуджені на щорічних Всеукраїнських конкурсах студентських дипломних робіт архітектурних ЗВО. Наприклад, у 2013 р. на XXII міжнародному огляді-конкурсі дипломних проєктів архітектурних шкіл України в Одесі з представлених 7 проєктів 4 нагороджено дипломом I ступеня, а 3 – II ступеня; на VII Міжнародному форумі “Дизайн – освіта 2013”, який проходив в Харкові, з 5 робіт 3 нагороджені дипломом I ступеня, а 2 – II ступеня.

В цей же період Богдану Черкесу було присвоєне почесне звання “Заслужений архітектор України”.

Наукові досягнення та формування наукової школи із дослідження ідентичності

Попри щоденні адміністративні клопоти, Богдан Черкес постійно займався (і продовжує займатися) своєю улюбленою ще з студентських часів справою – науковими дослідженнями, які відобразилися в численних наукових публікаціях. Після захисту кандидатської дисертації він виступив автором або науковим редактором загалом 25 наукових монографій, з яких 18 – іноземними мовами; опублікував понад 100 наукових статей (серед них значна частина – у виданнях, що належать до Міжнародних наукометричних баз, зокрема SCOPUS, і більше половини – в іноземних виданнях). Тематичний спектр наукової проблематики цих публікацій є дуже широким, але, водночас, чітко простежується кілька основних напрямів: містобудівна проблематика, національні аспекти ідентичності архітектурного середовища і видатні особистості в архітектурному процесі. Ще з початку 90-х рр. XX ст. Богдан Степанович цікавився питаннями компаративного аналізу архітектури та ідентичності громадських центрів європейських міст. Цій темі він присвятив більшість своїх публікацій, за цією темою у 2000 р. він сформував на кафедрі власну наукову школу “Ідентичності в архітектурно-дизайнерських процесах” і написав та захистив докторську дисертацію. Науковим консультантом був відомий професор КНУБА, доктор архітектури Ігор Олександрович Фомін. У

той час він був уже важко хворим, але попри те дуже уважно поставився до цієї роботи і до останнього підтримував Богдана Степановича добрими порадами. У 2006 р. Богдан Черкес дуже успішно захистив у Київському національному університеті будівництва та архітектури докторську дисертацію на здобуття наукового ступеня доктора архітектури “Національна ідентичність в архітектурі громадських центрів столичних міст в умовах ідеологічної детермінації”. На жаль, на час цієї події науковий консультант Ігор Олександрович Фомін вже відійшов у кращі світи... Здобуття Богданом Степановичем статусу доктора наук стало важливим етапом не лише особисто для нього, але й для колективів кафедри та Інституту.

Згодом професор Богдан Черкес видав монографію за результатами дисертації “Національна ідентичність в архітектурі міста”, яка була пізніше перекладена німецькою, польською та англійською мовами.

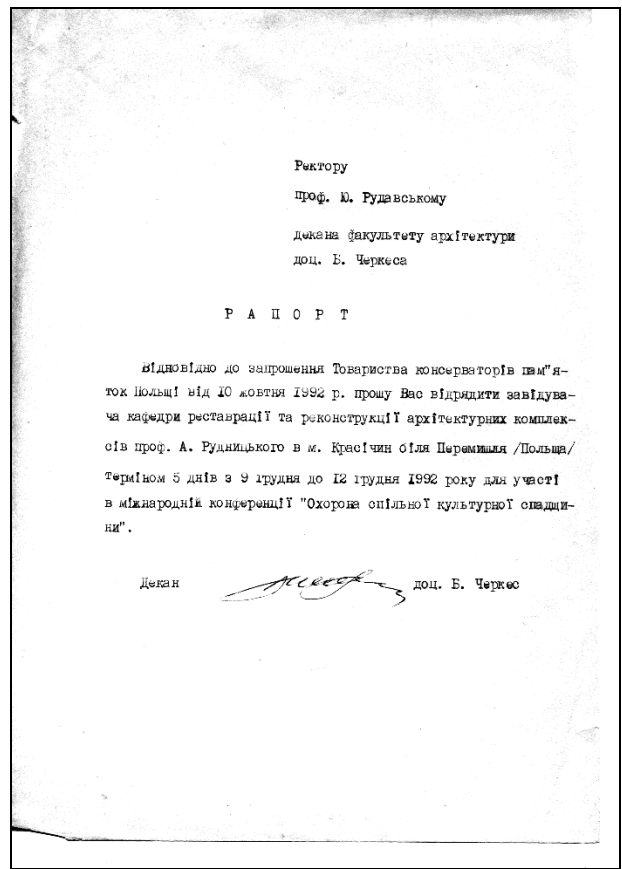
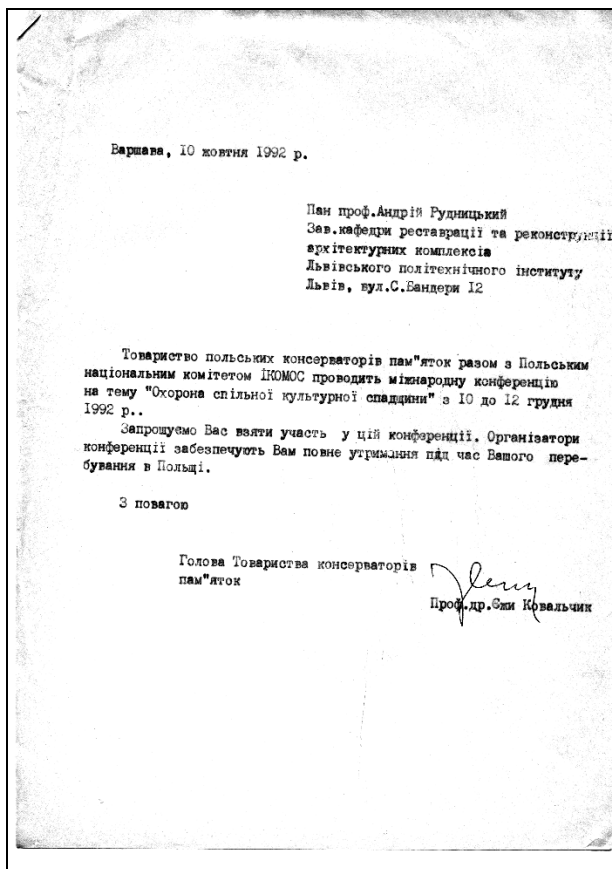
Аспіранти і докторанти. Богдан Степанович активно працює як науковий керівник та консультант докторських і кандидатських дисертацій. Його робота сприяє зростанню наукових кадрів Львівської політехніки, зміцненню регіональної школи та утвердило її вплив на формування наукової думки в Україні. Першою захищеною кандидатською дисертацією, науковим керівником якої він був, була робота Ірини Диди. Згодом під його керівництвом були захищені кандидатські дисертації із спеціальності 18.00.01 “Теорія архітектури, реставрація пам’яток архітектури” Світлани Лінди, Оксани Білінської, Тетяни Казанцевої, Олексія Проскурякова, Ярослава Ракочого, Ярини Юрик, Андрія Бориса, Антона Коломейцева, Володимира Огонька, Наталії Мисак.

У вересні 2012 р. створено раду з захисту докторських дисертацій Д 35.052.11, яку було вповноважено до захисту дисертацій для здобуття наукового ступеня доктора та кандидата наук за спеціальностями 18.00.01 “Теорія архітектури, реставрація пам’яток архітектури” та 18.00.02 “Архітектура будівель та споруд”. У 2013 р. була захищена перша докторська дисертація Світлани Лінди, науковим консультантом якої був Богдан Степанович. Згодом за його консультування захистили свої докторські дисертації Оксана Дячок і Андрій Павлів.

А коли була розпочата робота нової Спеціалізованої вченої ради К 35.052.25 за спеціальністю 17.00.01 “Дизайн” під керівництвом професора Богдана Черкеса були захищені роботи Тетяни Сафонової і Віолетти Радомської.

Міжнародне співробітництво і кооперація. З першими роками української незалежності Архітектурна школа Львівської політехніки вирушила в Європу – відновлювати давні історичні контакти, перервані в радянські часи. Першим почав налагоджувати міжнародну співпрацю професор Андрій Рудницький. Знаючи добре польську й німецьку мови, він писав офіційні листи, запрошував іноземних колег на спільні конференції, організовував закордонні ознайомчі поїздки для співробітників факультету. Разом із ним, у складі цих перших закордонних делегацій, був і Богдан Черкес. Першою ластівкою цих міжнародних контактів стала участь у міжнародній конференції на тему “Охорона спільної культурної спадщини”, що відбулася в польському містечку Красічин, біля Перемишля 10–12 грудня 1992 р. Організаторами цієї конференції виступали Товариство польських консерваторів пам’яток (головою Товариства тоді був професор доктор Єжи Ковальчик) і Польський національний комітет ІКОМОС Богдан Черкес з особливою теплотою згадує цю поїздку, наповнену і несподіваними пригодами (невеликий автобус, виділений Політехнікою для цієї поїздки, зіпсувався і дорогою вимагав поважного ремонту, а вся делегація змушена була провести зимову ніч у Перемишлі на вокзалі), і сердечним відношенням до львівських гостей польських колег-архітекторів, які, хоч готувались до Різдва, все ж багато уваги присвятили організації екскурсій до історичних архітектурних пам’яток Польщі.

3 жовтня 1992 р. федеральним міністром з науки і досліджень, віце-канцлером Австрії доктором Едгардом Бузеком було відкрито у Львові Львівську наукову філію Австрійського інституту Східної та Південно-Східної Європи, партнером якого в Україні є Західний науковий центр НАУ України. Керівником Львівської філії Інституту була призначена д-р Елізабет Гофер. Великою мірою завдяки її активній діяльності на цій посаді відчутно поживались контакти австрійських і українських науковців. Організовувались міжнародні симпозиуми і семінари, відбувався обмін студентами, запрошувались лектори, австрійські колеги відвідували Україну, щоб визначити напрями спільних досліджень ("Львівський політехнік", 28 січня 1995 р. С. 12). Зв'язки архітектурного факультету Львівської політехніки з Віденським Технічним університетом розпочались з спільного зацікавлення питаннями дослідження і охорони історико-архітектурних пам'яток і підготовки кадрів для цієї справи.

Зліва: запрошення з Варшави, підписане Головою Товариства консерваторів пам'яток професором Єжи Ковальчиком; справа: рапорт декана Б. Черкеса до ректора проф. Ю. Рудавського про відрядження у Варшаву проф. А. Рудницького. 1992 р. З архіву авторів

Як згадував Андрій Рудницький, після підготовчого періоду, який тривав від травня 1992 р. до січня 1993 р., відбувався обмін листами з метою взаємної інформації про можливе поле співпраці та виявлення конкретних осіб і підрозділів, що можуть і бажають співпрацювати, у лютому 1993 р. на запрошення Архітектурного факультету ЛПІ (тепер НУ "Львівська політехніка") у Львів прибув завідувач кафедри досліджень і обмірів пам'яток архітектури ТУВ професор, доктор архітектури Мартін Кубелік з Відня, уповноважений до цього деканом архітектурного факультету ТУВ д-ром Г. Вебером. У підготовці цієї зустрічі взяли участь та сприяли Е. Матльшвайгер, Роман Крип'якевич та керівник III секції Міністерства науки і досліджень Австрії д-р Ганс Марте. Перебуваючи у Львові, Мартін Кубелік виступив з двома лекціями перед викладачами та студентами і

мав зустріч з ректором ЛПІ професором Юрієм Рудавським, деканом Архітектурного факультету Богданом Черкесом, Е. Мальтшвайгер та ін. У результаті цих перших зустрічей було досягнуто домовленості про приїзд восени 1993 р. до Львівської політехніки австрійських професорів для проведення лекцій і наукових семінарів; про проведення у першому півріччі 1994 р. обміну спеціалізованими студентськими екскурсіями для вивчення пам'яток архітектури Львова та Відня (число студентів – по 20 осіб із кожної сторони, обмін безвалютний, приїзд за кошти тих, хто приїжджає); про виконання, згідно з складеним планом, спільних досліджень у галузі історії урбаністики і архітектури з особливою увагою до періоду 1772–1918 рр. Також у 1993 р. ЛПІ брав участь у підборі кандидатур на участь у конкурсі на отримання стипендій на навчання і стажування у вищих школах Австрії. Міжнародна співпраця з Віденським Технічним університетом успішно продовжувалась ще й завдяки налагодженню добрих особистих контактів з доктором Елізабет Гофер.

Велике значення для міжнародного співробітництва мав перший такого масштабу у Львівській політехніці міжнародний науковий захід, присвячений 150-річчю заснування Львівської політехніки – міжнародний симпозіум на тему “Архітектура Галичини ХІХ–ХХ століть”, що відбувся у Львові 24–27 травня 1994 р. У 1996 р., за редакцією Богдана Черкеса, Елізабет Гофер і Мартіна Кубеліка, за сприяння Австрійського Міністерства наук, досліджень і мистецтв (Філія Австрійського інституту Східної та Південно-Східної Європи у Львові), були видані матеріали цього симпозіуму трьома мовами: українською, польською і німецькою. Серед гостей тоді були знані європейські науковці – окрім вже згаданих Мартіна Кубеліка і Елізабет Гофер, Ернст Бахер, Ольгерд Чернер, Піотр Краковські, Піотр Паточка, Кшиштоф Павловські, Яцек Пурхля Гергард Зайлер, Екарт Ванцса. Конгрес і зав'язані в процесі наукових дискусій знайомства стали першою сходинкою до масштабної, багаторічної наукової співпраці. Керівництво факультету не втомлювалось проявляти ініціативу, шукаючи можливі варіанти міжнародної співпраці. Так, 7–15 квітня 1995 р. Богдан Черкес як декан Архітектурного факультету і Андрій Рудницький як завідувач кафедри реставрації та реконструкції архітектурних комплексів були у відрядженні в Німеччині, на фірмі “ДЕХАНТ-Бау” в м. Вайсмайн, з метою налагодження прямих зв'язків між архітектурним факультетом ДУ “Львівська політехніка” і фірмою “ДЕХАНТ-Бау” – одним із найбільших у південній Німеччині комплексних архітектурно-будівельних підприємств, що виконує власними силами весь цикл будівельних робіт – від розробки архітектурного проєкту до здачі готового об'єкту. На той час у фірмі працювало майже 200 осіб. Українська делегація ознайомила з принципами діяльності фірми, домовилась про можливість проходження львівськими студентами-архітекторами навчальної практики на фірмі “ДЕХАНТ-Бау”, мала зустріч з бюргермейстром м. Вайсмайн п. Максом Голлером. У проведенні зустрічей брав участь керівник проєкту “Тільфе фір Україне” Віллі Закс та інші громадські діячі. Члени української делегації виступали з доповідями під час офіційних зустрічей у міській раді м. Ліхтенфельс, під час церемонії відкриття виставки в м. Альтенкунст та інших заходах. Керівництво німецької фірми виявило бажання вже восени 1995 р. відвідати Львівську політехніку для продовження розпочатої співпраці. У цьому ж році, на початку липня, Львівську політехніку відвідала делегація з Німеччини в складі професора Юнганса з Вищої фахової школи м. Аусбург, і професора Темпеля з Вищої фахової школи м. Кобург. В офіційному протоколі, який делегація адресувала Львівській політехніці (а конкретно – проректору Станіславу Воронову), зазначено, що контактування з українською стороною було продуктивним і легким завдяки тому, що і декан професор Богдан Черкес, і завідувач кафедри професор Андрій Рудницький добре розмовляють німецькою мовою. Професори виступили з лекціями для студентів і працівників архітектурного факультету, які були сприйняті з великим зацікавленням. Було також досягнуто домовленості про обмін студентами і викладачами.

"ЗАТВЕРДИТИ"

Проректор
"....." 1995 р.

З В І Т

про результати відрядження декана архітектурного факультету, зав. кафедр. історії та художніх основ архітектури, проф. Наталія Степанівна ЧЕРКЕСА і зав. кафедр. Реставрації та реконструкції архітектурних комплексів Аларія Марковна РУДИЦЬКОГО у Німеччину - до м.БІЛІНГ (проект за "жваві" - 1). Організація даної подорожі: фірма "ДЕХАНТ-Бай", м.Вейсхайм, Совердренкен, Ізауерштрассе 3.

1. Строк відрядження: 7 квітня 1995 р. по 15 квітня 1995 р.

2. Мета відрядження: Виконання проєкту за "жваві" для архітектурного факультету державного університету "Львівська політехніка" та фірми "ДЕХАНТ-Бай", м.Вейсхайм, Німеччина.

3. Інформація про відрядження: Фірма ДЕКХАНТ-Бай, яка запропонує і приймає проєкти архітектури для факультету Львівської політехніки - це одна з найбільш у шідекатій Німеччині компаній архітектурно-будівельних підприємств, яке виконує величезну кількість робіт з будівельних робіт, починаючи від складних архітектурних проєктів, і включаючи завершення готових об'єктів "під ключ". У фірмі працює понад п'ятсот тисяч чоловіків, а тому члени бригади 100 чол. спеціалістів - архітекторів та інженерів. Фірма виконує роботи індустриальними методами, але, зважаючи на умови, пристосовує у будівельстві також тради-

2

ційні способи виконання робіт. Виконання проєкту фірми та виконання проєкту за "жваві" в нас представляє великий інтерес для виконання підготовки спеціалістів на архітектурному факультеті Львівської політехніки.

Мета відрядження була досягнута. Встановлено безпосередні контакти з фірмою ДЕКХАНТ, досягнуто домовленість про приїзди українських студентів та про передачу досвіду фірми архітектурному факультетові Львівської політехніки.

Місце відрядження відлучило зустрічі членів делегації з керівництвом фірми ДЕКХАНТ. Фірма працює як головна в проєктах основних своїх архітектурно-проектних підприємств, а також з своїми виробничими, займає в роботі свого колективу тільки найкращих спеціалістів виробів і конструкторів та головних будівельників.

Місцеві фірми мають в основному оздобити характер і розширюються як такі, але мають складні підготовки для подальшого розвитку спеціальних фірм ДЕКХАНТ і АРФ Львівської політехніки.

В ході відрядження відбулися зустрічі в Вердерштрассе міста Вейсхайм, на місці м.Білінг. В проведенні зустрічей брав участь керівник проєкту "Польде Фір Україне" м.Білінг Іван та інші члени бригади м.Білінг. Наші делегації відвідали також Совердренкен, Гуденріт та Гуденріт в місті Вейсхайм, а також Совердренкен Рамонс /Вейсхайм Даво-Шульц Дітмар, Байрейт/, Делегація ознайомилася тем з Компанією Об'єднаним Центром (околиця Даво-Шульц) в м.Білінг та відвідала інші об'єкти і організації.

Члени української делегації проф. Б. Черкеса і проф. А. Рудницької зустрілися на час офіційних зустрічей в місцевій раді

3

міста Дітмарсдорф і в інших містах, а також місце церемонії відкриття виставки, організованої організацією "Польде Фір Україне" в Старій Синагозі м. Альтенбург 13.04.1995 р.

- Отримано в ході відрядження інформація була використана і використується в навчальній і науковій роботі в Львівській політехніці.

- В ході зустрічей відбулися зустрічі з пропозицією про розвиток польської співпраці, виконання готових проєктів певної кількості студентів для продовження практики. Керівництво фірми ДЕКХАНТ зважило про своє основне відвідання міста Даво-Шульц в весні 1995 року.

- Зорганізовані зустрічі зі студентами, як у нас склалися враження, несподівані те, щоб на основі особистих контактів та на основі відвідань ознайомилися з реальною ситуацією на місцях в Україні, - для того, щоб на тієї підставі самі визначили основні напрями відвідань для себе розвитку таких спеціальностей.

- В ході зустрічей членами делегації не відхилювалося, не хотіли бачити і не угоджувалися ніякі документи, а лише проводилися усні переговори з метою визначити оптимальні моменти відвідань офіційно.

- Технічні документи та інші інформаційні матеріали технічного профілю зазначені не було отримано.

- Інформаційні матеріали про польську та про зустрічі делегації з місцевими підприємствами та адміністративними керівництвом були відібрані в місцевій пресі /відібрана стаття надіслана до журналу.

5. Інформація про використання результатів відрядження: Результати, отримані в ході відрядження, мають бути підставою подаль-

4

ної діяльності архітектурного факультету у напрямку і розвитку міжнародних зв'язків.

6. Спілкування з журналістами: Політика була організована.

Проф. Б. Черкеса
Б. Черкеса
Проф. А. Рудницької

Звіт про результати відрядження декана Б. Черкеса і зав. кафедри А. Рудницького у Німеччину, на фірму "ДЕХАНТ-Бай". 1995 р. З архіву авторів

У 1995 р. було підписано двосторонню угоду про співробітництво між Віденським Технічним університетом і Львівською політехнікою. Кооперація між Інститутом архітектури Львівської політехніки та Факультетом архітектури і містобудування Віденського Технічного університету стала прикладом плідної та послідовної співпраці між навчальними закладами. Завдяки підтримці Австрійського Міністерства науки, досліджень та економіки, а також Австрійської Агенції міжнародної мобільності і кооперації в освіті, науці та дослідженнях стало можливим не лише розкрити науковий потенціал багатьох студентів та викладачів обох університетів, а також закласти і зміцнити персональні контакти, що стали основою нових наукових дослідницьких проєктів.

За цією угодою десятки львівських студентів – архітекторів і дизайнерів – відвідали Австрію в рамках студентських проєктних конкурсів, воркшопів, навчальних практик, наукових семінарів. Перший обмін між студентами відбувся вже у 1994 р., а у 1995 р. був офіційно підписаний перший меморандум про офіційний початок кооперації. Фінансова щорічна підтримка у розвитку кооперації надавалася Австрійським Міністерством науки та досліджень. До 1999 р. за розвиток кооперації з австрійського боку відповідав проф. М. Кубелік. Згодом Віденський Технічний університет репрезентували професор Клаус Земсрот і доктор Андреас Гофер, а з 2006 р. також Елізабет Ляйтнер. Зі сторони Львова головою кооперації завжди залишався професор Богдан Черкес.

М. Кубелік та Б. Черкес під час відвідин ДУ“Львівська політехніка” 1997 рік, Львів

На сьогодні у контексті кооперації розвинуто багато напрямків діяльності. Це не лише обмін між студентами та організація воркшопів, а також розвиток наукової кооперації. Більше ніж 30 науковців із Львівської політехніки мали можливість проводити свої дослідження у Відні. Серед них – професори Богдан Черкес, Віктор Проскураков, Ігор Гнесь, Галина Петришин, Микола Бевз, Світлана Лінда, Юрій Криворучко, Андрій Павлів, Юлія Ідак, Юрій Рочняк. А також доктори Ореста Ремешило-Рибчинська, Ольга Криворучко, Антон Коломєйцев, Анна Федак.

У межах кооперації було написано та опубліковано багато видань. Найважливішими серед них стали “Ідентичність, архітектура і реконструкція міста” (за редакцією Богдана Черкеса), “Лінійне місто Харків 2011” (за редакцією Богдана Черкеса, Андреаса Гофера і Елізабет Ляйтнер), “Урбаністичні метаморфози для Крима, 2006” (за редакцією Богдана Черкеса, Андреаса Гофера та Клауса Земсрота).

У липні 1997 р. Архітектурний факультет Львівської політехніки був одним із організаторів і учасників “VI східної літньої школи” (Варшава – Вільнюс – Мінськ – Львів) – міжнародної школи історії і сучасності Східної Європи, під егідою Варшавського університету (студії Східної Європи і Середньої Азії). Наукові екскурсії Львовом у рамках цієї школи проводив доцент Роман Липка.

У 2003 р. Богдан Черкес став членом Саксонської академії мистецтв в класі архітектури. В межах роботи класу двічі на рік проводяться творчі зустрічі і опрацювання різних актуальних мис-

тецьких та архітектурних проблем. Наприклад, було організовано зустріч і спільне засідання членів САМ з Спілкою архітекторів Польщі в Кракові і Новій Гуті; у 2018 р. була велика конференція в Празі, присвячена 50-річчю подій “Празької весни”, були засідання в Дрездені, Лейпцігу та інших містах Центральної і Східної Європи. Дві великі зустрічі було організовано в Україні – одна була присвячена розвитку Києва, друга – формуванню історичного середовища Львова. Ще одна важлива конференція була запланована у Львові на 2020 р. Вона мала бути присвячена міжвоєнній архітектурі Львова і проведена під егідою Саксонської академії мистецтв і ЮНЕСКО. З огляду на пандемію, цю конференцію відкладено до наступного року. Як стверджує сам Богдан Степанович, “я дуже щасливий, що маю можливість бути членом цієї академії, маю можливість спілкуватися з таким величезним колом творців, артистів, художників”.

*Б. Черкес під час його промови під час вручення
Золотої відзнаки Сенату Віденського Технічного університету 2005 рік*

Захист докторської дисертації сприяв посиленню міжнародної активності. Богдан Черкес став візитовим професором Технічних університетів у Відні (Австрія), Дармштадті (Німеччина), Кракові (Польща), нав’язав тісну співпрацю з Академією Мистецтв у Берліні і з Нідерландським Архітектурним інститутом (Роттердам). Від цього однозначно виграли львівські студенти-архітектори, тому що щороку на запрошення Богдана Степановича для них читали лекції професори архітектури з Відня, Праги, Кракова, Амстердаму та інших міст Європи і викладачі кафедри, що мали можливість проходити міжнародні наукові стажування в рамках спільних міжнародних програм. У 2005 р. професор Богдан Черкес був удостоєний Золотої відзнаки Сенату Віденського Технічного університету. Географія закордонних зацікавлень Богдана Степановича постійно розширювалася. До традиційного європейського напрямку додалися екзотичні, але перспективні. У 2008 р. старший викладач Ольга Челомбітько поїхала на кількомісячне стажування в Китай і мала там в м. Цзиньхуа персональну виставку творчих робіт з використанням традиційних китайських технік. Після того на спеціальність “Дизайн” вступила китайська студентка, яка успішно захистила диплом бакалавра. А вже

наприкінці 2009 р. започатковано співпрацю з Факультетом архітектури і дизайну Науково-технологічного університету Нью-Джерсі (США). Представниками кафедри ДОО в складі наукового колективу Інституту архітектури Національного університету “Львівська політехніка”, в кооперації з іншими українськими і європейськими університетами, виграно три великих міжнародних проєкти, зокрема:

1. Tempus проєкт: “Architecture and Sustainable Urban Development Based on Eco-Humanistic Principles & Advanced Technologies without Losing Identity” (SEHUD), Number 530197-TEMPUS-1-2012-1-IT-TEMPUS-JPCR (1,1 млн євро).

2. Tempus проєкт: “Providing positive changes in regional sustainable development (RSD) based on cognitive and personality growing “agents of changes” by developing eco-humanistic knowledge, thinking & behaviour” (SEHSI), Number 543651-TEMPUS-1-2013-1-IT-TEMPUS-JPCR (1,3 млн євро).

3. Erasmus проєкт: “INFINITY (International Fellowship IN transdisciplinaryTY) – ID Number 545681-EM-1-2013-1-PT-ERA MUNDUD-EMA 21 (3, 2 млн євро); продовжував реалізовуватися спільний міжнародний шведсько-українсько-молдавський проєкт “INTERSAVE”, який здійснювався під керівництвом Королівської Академії наук Швеції в кооперації з Університетом м. Лунд (Швеція) на базі двосторонньої угоди, і ціллю якого було наукове обстеження історичних міст і пам’яток Галичини з метою їх збереження і виявлення потенційних можливостей для розвитку туризму.

Міжнародна педагогічна діяльність. Міжнародне співробітництво, статус гостьового професора закономірно сприяли розширенню і вдосконаленню педагогічної діяльності Богдана Черкеса. Він розпочав її з проведення практичних занять із архітектурного проєктування ще асистентом у 1977 р. Згодом, вже як завідувач кафедри художніх основ та історії архітектури, розробив і читав новий лекційний курс з історії української архітектури, керував дипломними роботами. Педагогічна діяльність йому завжди була дуже близькою, хоча організаційно-адміністративна робота постійно вимагала до себе уваги і забирала левову частку часу і сил. В цьому контексті налагоджена і успішно реалізована кооперація Інституту архітектури з Віденським Технічним університетом, яка передбачала, серед іншого, читання лекцій у Відні, дала можливість Богдану Степановичу більш повно розкрити свої можливості як лектора, науковця і педагога. Передумовою викладання за кордоном є, звичайно, вільне володіння іноземною мовою. Для Богдана Черкеса, який змалку добре знав німецьку мову, це не було проблемою. Проте він наполегливо її вдосконалював завдяки безпосередньому спілкуванню з австрійськими друзями, під час закордонних наукових стажувань, читання фахової та інформаційної німецькомовної літератури. Важливо, що це вдосконалення знання іноземних мов стало для нього постійним і звичним явищем. Перші пропозиції про читання лекцій студентам-архітекторам у Відні Богдан Черкес отримав наприкінці 90-х рр. XX ст. У той час за кордоном було досить велике зацікавлення архітектурною спадщиною Радянського Союзу, і до нього звернулись з пропозицією від Віденського Технічного університету прочитати цикл лекцій на тему радянської архітектури загалом і архітектури окремих республік, що колись належали до Радянського Союзу. Відгукнувшись на запрошення, Богдан Черкес підготував кілька лекцій, висвітливши в них окремо досягнення та особливості української, російської, азербайджанської, грузинської архітектури радянського періоду. Робота була складною за відсутності тоді можливостей залучення цифрової техніки – треба було підготувати слайди, але її полегшував той факт, що свого часу професор багато подорожував країною і мав достатньо матеріалу для таких лекцій. Слухачами цих перших лекцій було близько 25 студентів ВТУ. Наступним етапом в закордонній педагогічній діяльності стало запрошення до читання лекцій у складі великого курсу “Містобудування”, де, згідно з планом, кожну тему повинен був читати інший лектор, а професору Богдану Черкесу було запропоновано прочитати лекцію на тему “Спеціальні області містобудування”. У цій лекції він акумулював здобутки національних архітектур колишніх радянських республік. Вона виявилася дуже успішною і, як одна з небагатьох, залишилася в програмі цього курсу дотепер. На початку 2000-х рр. Богдана Черкеса, в рамках стипендії Німецької дослідницької служби, запросили гостьовим профе-

сором в Університет м. Дармштадт (земля Гессен), на кафедрі теорії архітектури, якою тоді завідував професор Вернер Дурт – видатний теоретик в області німецької архітектури. За пропозицією Вернера Дурта, Богдан Черкес став учасником програми з дослідження стану радянських архітектурних і меморіальних об'єктів на території колишньої НДР (Німецької Демократичної Республіки). Співпрацюючи з учасниками т. зв. “групи Петерсона”, яка займалася практичним відновлюванням тих пам'яток, працюючи з архівом цієї групи, Богдан Черкес написав вагомий докладний науковий звіт і отримав пропозицію прочитати в Університеті м. Дармштадт курс лекцій на тему “Пам'ятники і архітектурне середовище”. Наступним лекторським викликом стало запрошення з боку Віденського Технічного університету взятися за читання курсу лекцій з історії і теорії міста. На відміну від попередніх лекційних курсів, цей був в складі блоку дисциплін, обов'язкових для урбаністів ВТУ. Крім того, курс існує давно, і раніше його читали відомі і визнані в архітектурному світі особи, наприклад Р. Вентурі, Р. Вурцер, К. Семсрот та інші. Отже, це вже був серйозний виклик, і Богдан Черкес його успішно подолав. Про високий рівень викладання цього лекційного курсу свідчить той факт, що ось більше 20 років його доручають читати саме професору Богдану Черкесу, і він сам стверджує, що цей курс тематично є йому найближчим. Аудиторію його слухачів складають близько 200 осіб. Для контролю засвоєння студентами матеріалу, на вимогу сучасних методичних підходів, він розробив докладні тести, хоча в перші роки читання цього курсу студенти виконували реферати і захищали їх з презентаціями. Тоді таке особисте спілкування кожного студента з викладачем займало багато часу і сил, але у перспективі воно себе виправдало: як зауважив Богдан Черкес, він отримує листи від колишніх студентів ВТУ, що роз'їхались по світу, і всі вони з ностальгією зауважують роботу над рефератами і свої презентації на екзамені з історії і теорії міста. Окрім того, Богдан Черкес є одним із п'яти професорів, які викладають у Віденському Технічному університеті дуже важливу дисципліну – так званий “Урбаністичний модуль”, у якому теоретичні заняття поєднуються з обов'язковим архітектурним проєктуванням. Ще один лекційний курс, який професор Богдан Черкес читає для студентів магістратури, – “Містобудівельні утопії і містобудівельні моделі”. Крім того, три лекції він читає в складі великого комплексного курсу “Міський розвиток”, до лекторської групи якого належить також завідувач кафедри містобудування ВТУ професор Андреас Гофер і директор Інституту архітектури ВТУ. Тематика цих лекцій актуальна і об'ємна: від “гомо-сапієнс” до “гомо-урбанум”; “Містобудівні моделі” і “Міські ідентичності і міська символіка”. З часом педагогічна діяльність доповнилась гостьовою професурою у Краківській політехніці і Краківському аграрному університеті. Навіть такий, короткий і далеко не повний перелік розроблених і опрацьованих професором Богданом Черкесом лекційних курсів, дає змогу скласти уявлення про його великий науковий, методичний і педагогічний потенціал, який служить не лише світовій архітектурній освіті, але й популяризації української архітектури і українських архітекторів за кордоном.

Ретроспективний погляд на невеликий в аспекті історії, але надзвичайно насичений подіями відрізок життя керованої Богданом Черкесом кафедри демонстрував стабільний, постійний прогрес, що здійснювався в умовах постійних змін, реформ, загалом складної ситуації в державі. Згадати хоча б 2013 р., коли, незважаючи на те, що доходи Інституту архітектури, які щороку зростали, у цьому році склали серйозну суму – біля 6 млн грн, інститут не зміг використати ці кошти, оскільки вони практично всі були вилучені тодішнім казначейством України. Через це не були проведені навіть найнеобхідніші ремонтні роботи в навчальних аудиторіях інституту. Але все ж, протягом трохи більше як 20 років, з маленької групи перших абітурієнтів, що відважились вступати на щойно відкриту, незвичну для технічного ЗВО спеціальність, виросла потужна дизайнерська школа, з своїми власними характеристиками і заслуженим авторитетом. У цьому, безперечно, велика заслуга колективу, але без розумного керування процесом, без доброї кадрової політики і стратегічної далекоглядності завідувача результати були б зовсім іншими. Тому цілком закономірно, що на посади завідувача кафедри і директора інституту професора Богдана Черкеса знову переобрали у 2014 р. (одноголосно). Проте у 2015 р., з огляду на прийняття нових положень про заміщення керівних по-

сад у закладах вищої освіти, професор Богдан Черкес змушений був обирати між керівництвом кафедри і керівництвом Інститутом. Тому кафедра дизайну та основ архітектури у 2015 р. отримала нового завідувача – доктора архітектури, професора Світлану Лінду. А дизайн настільки органічно вписався в середовище архітектурного інституту, що коли у 2019 р. виникла пропозиція перейменувати його в Інститут архітектури та дизайну (ІАРД), – не було жодних заперечень. Так само, як не було жодних вагань відносно того, хто має очолити новий інститут: директором Інституту архітектури та дизайну було одностайно обрано Богдана Черкеса.

У підсумку маємо ствердити, що в особі Богдана Степановича Черкеса не лише кафедра дизайну та основ архітектури, але й львівська архітектурна школа загалом отримали гідного керманіча, здатного стратегічно мислити, аналізувати обставини і робити правильні висновки, передбачати напрями розвитку освітніх процесів. У статті, приуроченій 50-літньому ювілею Богдана Степановича, професор Андрій Рудницький писав: “...Богдан Черкес – особистість широкого плану. Він добрий знавець ділової справи, спеціаліст, архітектор, педагог, вчений, знає багато мов і орієнтується у розвитку архітектури не тільки в університетах України, а й в інших регіонах світу...Як людина Богдан Степанович уміє налагоджувати адекватний контакт з людьми, доброзичливий та приязний. Як керівник, добре відчуває градацію справ за їх значенням, черговістю, згідно з якою необхідно ці справи вирішувати, та знає, як це робити. Нарешті, і це особливо важливо, Богданові Черкесу притаманний безперечний український патріотизм. Тут він діє без зайвих перебільшень та показних жестів; він любить свою батьківщину не для того, аби демонструвати це, – вся його діяльність спрямована до України за своєю суттю. Він багато їздить по світі, але я впевнений, що він ніколи не проміняє Україну за багатства і комфорт в інших краях” “Аудиторія”, ч. 21, 2003; с. 7). Важко не погодитись з цими словами професора, що протягом життя мав нагоду пізнати Богдана Черкеса і як свого студента, і як колегу, і як керівника. У принципі, перебуваючи на керівній посаді, можна діяти двома шляхами: а) вирішувати тактичні завдання, тобто виходити з актуальної ситуації і вирішувати її доступними на сьогодні засобами, не особливо задумуючись про далекосяжні наслідки; б) діяти на випередження, маючи стратегічний план, і відповідно до нього самому ініціювати ті чи інші події. Цей другий варіант, на нашу думку, є найближчим для Богдана Степановича. Інакше в стінах Львівської політехніки не було б спеціальності “Дизайн”, не була б відкрита аспірантура, не функціонувала б спеціалізована вчена рада з цієї спеціальності, і не було б ще багато з того, що всі давно вважають самозрозумілим елементом щоденного життя львівської архітектурної школи.

Світлана Лінда

Ірина Дида